

POUŽITÍ EVROPSKÉ ÚMLUVY NA OCHRANU ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD V SOUKROMOPRÁVNÍCH VZTAZÍCH

ROMAN ŠTASTNÝ

POVINNOSTI JEDNOTLIVCŮ PODLE ÚMLUVY

Představa, že se Evropská úmluva vztahuje i na ochranu lidských práv proti činům soukromých osob, se staví nejen proti tradičním předpokladům a koncepcím ochrany lidských práv, které je považují za práva vůči společnosti, reprezentované vládou a jejími úřady, a předpokládají, že těmto právům, která náleží všem lidem, odpovídá pouze povinnost jejich státu, ale zdá se těžko slučitelná i s ustanoveními Úmluvy, podle kterých mohou být před orgány Úmluvy žalovány pouze státy – smluvní strany Úmluvy.

Samotná Úmluva umožňuje Komisi přijímat stížnosti osob, nevládních organizací a skupin proti státům, jež uznaly pravomoc Komise podle článku 25 Úmluvy. V žádném případě ale Komise nepřijímá stížnosti, jež by proti jednotlivcům nebo skupinám osob směřovaly. Takové stížnosti Komise prohlašuje za nepřípustné pro neslučitelnost s Úmluvou *ratione personae*. To ovšem neznamená, že by Komise a Soud nemohly zkoumat porušení Úmluvy těmito osobami při rozhodování o stížnostech proti smluvním státům.

DŮVODY PRO POUŽITÍ ÚMLUVY V SOUKROMOPRÁVNÍCH VZTAZÍCH

Z teoretického hlediska se pro podporu extensivního výkladu Úmluvy, který vztahuje určité povinnosti z Úmluvy plynoucí i na osoby soukromého práva, nabízí následující dva argumenty:

1. Vývoj mezinárodního práva ve dvacátém století, a to zejména po druhé světové válce, vede k uznání jednotlivců a soukromých organizací za možné subjekty mezinárodního práva. Jednotlivcům jsou na mezinárodní úrovni přiznávána nejen práva, ale i ukládány povinnosti.
2. V praxi, a konečně i v teorii, je značně složité, ne-li nemožné, přesně odlišit soukromou oblast od veřejné. Ve věcech mezinárodní ochrany lidských práv může

být takové rozlišování i nebezpečné a mohlo by být zneužíváno státy k neoprávněnému vyvázání se z odpovědnosti za porušování těchto práv.

VÝVOJ MEZINÁRODNÍHO PRÁVA

Jednotlivci byli dlouhou dobu považováni pouze za objekt mezinárodního práva a ne za jeden z jeho subjektů. Podstatná změna v tomto přístupu nastala až po druhé světové válce v reakci na hrůzy spáchané nacisty, přesto se ale již před tím objevovaly názory, které uznávaly, že jednotlivec se může stát za určitých okolností subjektem mezinárodního práva a že mu mohou z takového postavení plynout nejen subjektivní práva, ale i povinnosti.

Už v roce 1928 uznal Stálý dvůr mezinárodní spravedlnosti ve věci *Danzig Railway Officials*, že nelze zpochybnit, že pravým předmětem mezinárodní smlouvy může být v souladu s vůlí smluvních stran přijetí určitých konkrétních pravidel, která zakládají práva a povinnosti jednotlivců a mohou být vynucována vnitrostátními soudy.¹

Podle Soudního dvora sice mezinárodní smlouvy nevytváří automaticky přímá práva a povinnosti pro soukromé, nestátní subjekty, ale pokud to bylo úmyslem stran, nic nebrání tomu, aby strany taková práva nebo povinnosti jednotlivcům ve smlouvě přiznaly.

Jednotlivec před mezinárodními soudy

Již před druhou světovou válkou se objevovaly pokusy svěřit jednotlivcům procesní práva před mezinárodními soudy. Tak Středoamerický soudní dvůr, který pracoval mezi lety 1908 a 1918, mohl přijímat stížnosti, které jednotlivci z jedné z pěti středoamerických republik mohli:

předkládat proti kterékoliv vládě jiné smluvní strany z důvodu porušení smluv nebo úmluv a jiných případů mezinárodní povahy; bez ohledu na to, zda jejich vlastní vláda takovou stížnost podporuje nebo ne; a za předpokladu, že opravné prostředky, které zákony dotčené země nabízí byly vyčerpány nebo že bylo prokázáno odmítnutí spravedlnosti.²

Soudní dvůr nakonec projednával pouze pět případů předložených jednotlivci a čtyři z nich prohlásil za nepřijatelné z důvodu nevyčerpání vnitrostátních opravných prostředků. Pátý případ byl rozhodnut v neprospěch stížnosti jednotlivce.

Větší význam měly smíšené arbitrární tribunály vytvořené v souladu s články 296, 297, 304 a 305 Versailleské smlouvy a dalších ustanovení mírových smluv po

¹ PCIJ, série B, č. 15 (1928), citováno in Brownlie: Principles of Public International Law, str. 554.

² Viz Brownlie, cit. d., str. 584.

první světové válce. Před těmito tribunály mohli jednotlivci z vítězných států vznášet žaloby proti jednotlivcům a vládám poražených států.

Revoluční význam pro postavení jednotlivce v mezinárodním právu mělo ustavení Mezinárodního vojenského tribunálu v Norimberku 8. prosince 1945 a v Tokiu 19. ledna 1946. Podle článku 6 Charty norimberského tribunálu měl tento soud stíhat osoby, které se ať už jako jednotlivci nebo jako příslušníci organizací dopustily zločinů proti míru, válečných zločinů a zločinů proti lidskosti. Ve svém rozsudku z 1. října 1946 uvedl Tribunál k otázce odpovědnosti jednotlivců následující:

Bylo namítnuto, že mezinárodní právo se týká činů suverénních států a nestanoví žádný postih jednotlivců; a dále, že tam, kde jde o čin státu, ti, kteří ho provedli, nejsou osobně odpovědní, ale jsou chráněni principem státní suverenity. Podle názoru Tribunálu, musí být obě tyto námitky odmítnuty, kde mezinárodní právo ukládá povinnosti a závazky jednotlivcům zrovna tak jako státům, se uznává po dlouhou dobu. (...) Zločiny proti mezinárodnímu právu jsou páčány lidmi, ne abstraktními osobami (*entities*), a pouze postih jednotlivců, kteří takové zločiny páchají, může vést k prosazení mezinárodního práva.³

To, že účinná ochrana lidských práv a prosazování mezinárodního práva, vyžadují takovou interpretaci, která dovolí i stíhání jednotlivců před mezinárodními soudy, bylo potvrzeno ustavením Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii v Haagu. Podle článku 2 statutu tohoto tribunálu:

Mezinárodní tribunál je oprávněn stíhat osoby, které se dopustily nebo nařídily závažná porušení dnevných úmluv z 12. srpna 1949, jmenovitě následující jednání proti osobám a majetku chráněným ustanoveními příslušné dnevné úmluvy (...)

Pravomoc mezinárodního tribunálu ustaveného Radou bezpečnosti podle Charty OSN stíhat za válečné zločiny jednotlivce potvrdila i odvolací komora tohoto tribunálu v rozhodnutí o předběžných otázkách ve věci *Tadić* z 2. října 1995.

Povinnosti jednotlivců v mezinárodních dokumentech

Skutečnost, že soukromým osobám mohou být mezinárodním právem uloženy povinnosti, vyplývá i z preambule Všeobecné deklarace lidských práv přijaté 10. prosince 1948:

Valné shromáždění vyhláší tuto Všeobecnou deklaraci lidských práv jakožto společný cíl pro všechny národy a všechny státy za tím účelem, aby se *každý jednatel* a každý orgán společnosti, máje tuto deklaraci stále na mysli, snažil vyučováním a výchovou rozšířit úctu k těmto právům a svobodám a zajistit postupnými opatřeními vnitrostátními i mezinárodními jejich všeobecné

³ Citováno in Harris: Cases and Materials on International Law, str. 557–558.

a účinné uznávání a zachovávání jak mezi lidem členských států samých, tak i mezi lidem území, jež jsou pod jejich pravomocí.⁴

V článku 29, odst. 2 Deklarace přímo uvádí, že „Každý má povinnosti vůči společnosti(...)“, čímž se myslí každá osoba, tedy i soukromá.

Na Všeobecnou deklaraci, která sama o sobě není právně závazným dokumentem, ale základním univerzálním katalogem lidských práv, odkazuje i několik mezinárodních smluv na ochranu lidských práv⁵ včetně Evropské úmluvy.⁶ Ochrana práv definovaných Všeobecnou deklarací je na univerzální úrovni provedena dvěma pakty OSN: Mezinárodním paktem o hospodářských, sociálních a kulturních právech a Mezinárodním paktem o občanských a politických právech.

Pátý odstavec preambule společné oběma Paktům zní:

uvědomující si, že jednotlivci, *mající povinnosti k jiným a ke společenství*, ke kterému patří, je povinen usilovat o rozvíjení a dodržování práv uznaných v tomto Paktu (...)⁷

Jak Americká úmluva o lidských právech tak Africká (Bnajulská) charta lidských a národnostních práv zvláště upravují soukromé ohrožení lidských práv. Americká deklarace práv a povinností člověka⁸ a Africká charta dokonce obsahují celé kapitoly týkající se povinností jedinců. Příkladem uznání hrozby lidským právům ze strany soukromých osob je článek 13, odst. 3 Americké úmluvy:

Svoboda projevu nesmí být omezena nepřímými způsoby nebo prostředky, jako je zneužívání vládní nebo soukromé kontroly nad novinovým papírem, frekvencemi pro rozhlasové vysílání nebo zařízením používaným pro rozšiřování informací nebo jakýmkoliv jinými prostředky směřujícími k omezení sdělování a oběhu myšlenek a názorů.

Vztahem mezi právy a povinnostmi se konkrétně zabývá článek 32 Americké úmluvy, jehož první odstavec zní: „Každá osoba má závazky vůči své rodině, společnosti a lidstvu.“

Africká charta věnuje této otázce celou druhou kapitolu nazvanou „*Povinnosti*“. V člancích 27 až 29 jsou vyjmenovány povinnosti, jež má každý jednotlivec vůči rodině, spoluobčanům, společnosti a mezinárodnímu společenství.

Vliv právního vývoje na výklad Úmluvy

Z vývoje mezinárodního práva je třeba vyvodit, že v kontextu lidských práv, soukromé osoby mají „práva“ a „povinnosti“ a musí být do určité míry považovány za subjekty mezinárodního práva.

⁴ Kurzíva přidána.

⁵ Např. Americká úmluva o lidských právech z roku 1969 a Africká charta lidských a národnostních práv z roku 1981.

⁶ Viz. preambule Úmluvy.

⁷ Kurzíva přidána.

⁸ Přijata 2. května 1948.

Důkaz existence takových *práv* nám dává nakonec i systém Evropské komise a Soudu pro lidská práva ve Štrasburku.⁹ Nejen že jednotlivci a nevládní organizace mohou podávat stížnosti ke Komisi, ale od roku 1982 mají žadatelé i určitá procesní práva v řízení před Soudem¹⁰, a po ratifikaci 9. protokolu budou moci přímo jednotlivci podávat žalobu k Soudu. Navíc je v pravomoci Soudu přiznat jednotlivému žadateli i odškodnění.

I pokud tedy v samotném textu Úmluvy nenalezneme ustanovení chránící lidská práva výslovně proti zásahům ze strany jiných jednotlivců, je možné aby Soud dospěl při použití evolutivního výkladu k takové interpretaci Úmluvy, která bude pokrývat i soukromou sféru. Je takový výklad není Evropskému soudu cizí jasně vyplývá i z rozhodnutí ve věci *Tyrer proti Spojenému království*:

Soud musí též připomenout, že Úmluva je živoucí nástroj, který, jak správně zdůraznila Komise, musí být vykládán ve světle dnešních podmínek. V případě, kterým se dnes zabývá, nemůže být Soud neovlivněn vývojem a obecně přijatými standardy v trestní politice členských států Rady Evropy v této oblasti.¹¹

O rok později, ve věci *Marckx proti Belgii* Soud uvedl:

Je pravda, že v době, kdy byla Úmluva ze 4. listopadu 1950 připravována, bylo v mnoha Evropských zemích považováno za přípustné a normální činit v této oblasti rozdíly mezi nelegitimní a legitimní rodinou. Nicméně Soud připomíná, že tato Úmluva musí být vykládána ve světle dnešních podmínek (*in the light of present day conditions*).¹²

Z těchto rozhodnutí je zřejmé, že Soud se nemíní spokojit s výkladem, který by nahlížel na text Úmluvy pouze očima těch, kteří ji v padesátých letech připravovali. Podmínky pro ochranu lidských práv se od té doby výrazně změnilly a shledávali Soud za oprávněné přihlížet při výkladu Úmluvy k vývoji trestního a občanského práva ve smluvních státech, mělo by být ještě jasnější, že při tomto výkladu je třeba brát v úvahu i vývoj mezinárodního práva.

Ostatně není to pouze Evropský soud pro lidská práva, který považuje za legitimní přijmout takovýto evolutivní přístup k interpretaci smluv. Mezinárodní soudní dvůr přijal stejný přístup v některých obdobných situacích v širší oblasti veřejného mezinárodního práva: „Navíc, mezinárodní dokument musí být vykládán v rámci celého systému převažujícího v době výkladu.“¹³ Mezinárodní soudní dvůr též uvedl, že: musí vzít v úvahu změny, které se objevily v následující polovině století a že jeho interpretace nemůže zůstat neovlivněna následným vývojem práva prostřednictvím Charty OSN a obyčejového práva.¹⁴

⁹ Článek 25, podobná procedura opčního protokolu k paktu, podle kterého jednotlivci mohou podávat stížnosti k Výboru pro lidská práva OSN, co se týče porušení Paktu.

¹⁰ Novelizovaný jednací řád soudu (přijatý 24. listopadu 1982), článek 33-3-d ve spojení s 30.

¹¹ Série A, svazek 26, odstavec 31.

¹² Série A, svazek 31, odstavec 41.

¹³ Posudek MSD na Právní následky pokračující přítomnosti Jižní Afriky v Namibii (Jihozápadní Afriky) - 1971 ICJ Rep. p.31, '53, citováno in Clapham: Human Rights in the Private Sphere.

¹⁴ Ibid

Analogicky bude tedy zcela legitimní, aby Evropský soud posuzoval Evropskou úmluvu z 4. listopadu 1950 ve světle vývoje mezinárodní ochrany lidských práv do poloviny devadesátých let.

Tato oblast mezinárodního práva byla v době od počátku padesátých let do poloviny let devadesátých silně ovlivněna mezi jinými i různými smlouvami OSN zakazujícími diskriminační jednání. Jde například o Úmluvu UNESCO proti diskriminaci ve vzdělání (1960), Mezinárodní úmluvu o vyloučení všech forem rasové diskriminace (1965), Úmluvu o vyloučení všech forem diskriminace proti ženám (1979) a Deklaraci OSN o vyloučení všech forem netolerance a diskriminace založené na náboženství nebo víře (1981). Tyto dokumenty opakovaně zdůrazňují, že pro vyloučení neopodstatněné diskriminace je důležité, aby státy zneumožnily i „soukromou“ diskriminaci.

POZITIVNÍ POVINNOST A DRITTWIRKUNG

S těmito pojmy se setkáme u autorů, kteří píší o vztahu Evropské úmluvy a povinností jednotlivců. Proto bude vhodné si hned na počátku objasnit jejich obvyklý význam.

POZITIVNÍ POVINNOST

V anglickém textu Úmluvy vyžaduje článek 1, aby smluvní státy „zajistily“ (*secure*) práva a svobody v Úmluvě uvedené. Francouzský text ale používá sloveso *reconnaître*, tedy spíše přiznat, uznat. I z použití tohoto slova namísto *protéger* (chránit) nebo *respecter* (respektovat, uznávat) vyvozují někteří francouzsky píšící autoři, že práva chráněná Úmluvou mají platnost *erga omnes*.¹⁵

Český text otištěný spolu se sdělením federálního ministerstva zahraničních věcí o podpisu Úmluvy ve Sbírce zákonů pod číslem 209/1992 Sb. se přidržuje francouzské verze a používá formulaci „Vysoké smluvní strany přiznávají každému, kdo podléhá jejich jurisdikci, práva a svobody uvedené v Hlavě I této Úmluvy.“ Nicméně štrasburské orgány vykládají článek 1 spolu s dalšími ustanoveními Úmluvy tak, že z něj pro státy vyplývá jak negativní tak pozitivní povinnost.

Výkon závazku převzatého podle Úmluvy někdy vyžaduje *pozitivní opatření státu*; v takovém případě by se stát neměl omezit na to, že zůstane nečinný, a není na místě rozlišovat mezi „konáním a opomenutím“.¹⁶

Negativní povinnost znamená, že od státu je vyžadováno, aby se zdržel zásahů do garantovaných lidských práv. Musí se například zdržet mučení (článek 3) a ne-

¹⁵ Viz. Velu: *La Convention Européenne des Droits de l'Homme*, str. 76.

¹⁶ Rozsudek ve věci *Airey proti Irsku* z 9. října 1979, série A, svazek 32, odstavec 25.

dovolených omezení svobody projevu (článek 10). Taková povinnost je typická pro práva, jež se označují za občanská a politická a odpovídá proto i tradičnímu chápání Evropské Úmluvy.

Pozitivní povinnost vyžaduje od státu, aby učinil určitá opatření, kterými zajistí dodržování lidských práv i ze strany jiných subjektů. Pozitivní povinnosti byly tradičně spojovány s hospodářskými, sociálními a kulturními právy a obecně znamenají i určité finanční náklady, jako například na stavbu nemocnic pro zajištění práva na zdraví. Mohou ale být vyžadovány i pro zajištění občanských a politických práv. V případě Evropské úmluvy je množství takových povinností obsaženo přímo v textu nebo z něj nezbytně vyplývá. Jde například o povinnost chránit právo na život (článek 2, odst. 1), zajistit projednávání před soudem, právní pomoc a překladatele v souvislosti s právem na spravedlivý proces (článek 6) nebo konání svobodných voleb (článek 3 Dodatkového protokolu). V jiných případech byla pozitivní povinnost vyvozena z textu Úmluvy výkladem Soudu.¹⁷

DRITTWIRKUNG

V souvislosti s ochranou poskytovanou Úmluvou jednotlivcům proti zásahům ze strany soukromých osob píše někteří autoři¹⁸ o tzv. konceptu *Drittwirkung*.

Drittwirkung v německé ústavní teorii

Drittwirkung je princip, který se vyvinul v ústavní teorii Spolkové republiky Německo a několika jiných států. U zrodu této teorie stála otázka, zda a do jaké míry ovlivňují ustanovení německého Základního zákona¹⁹ o základních lidských právech soukromoprávní vztahy.

Na jedné straně debaty stáli právníci obhajující „čistou“ teorii soukromého práva, která by nepřipouštěla žádnou infiltraci ustanovení Základního zákona do vztahů mezi soukromými osobami. Na druhé straně argumentovali právníci pro přímou aplikovatelnost ústavních práv a povinností i na soukromé vztahy. Takovému přístupu nasvědčovala i některá rozhodnutí spolkových a zemských soudů z padesátých a šedesátých let.

Unmittelbare Drittwirkung

V jednom z případů z této doby se strany kolektivní smlouvy shodly na tom, že minimální zaručené mzdy mají být nižší pro ženy než pro muže. Spolkový pracovní soud (*Bundesarbeitsgericht*) prohlásil toto ustanovení za protiprávní z důvo-

¹⁷ Viz dále.

¹⁸ Například Velu, cit. d., str. 76.

¹⁹ Grundgesetz.

du porušení druhého a třetího odstavce článku 3 Základního zákona²⁰ a neplatné podle článku 134 občanského zákoníku (BGB)²¹.

Soud nejprve pokládal za prokázané, že ústavodárce zamýšlel článkem 3 zajistit ženám stejný plat jako mají muži, a že tohoto cíle lze dosáhnout pouze tím, že se tento článek bude vztahovat i na kolektivní smlouvy. Dále konstatoval, že ustanovení ústavního práva mají přímý význam pro vztahy mezi soukromými osobami. Nicméně dále poukázal na to, že tento argument nebyl v daném případě nezbytný, a použil jiného argumentu, totiž že stát delegoval část své pravomoci na strany kolektivních smluv, aby vytvářely pravidla, jimiž by se řídily vztahy mezi zaměstnanci a zaměstnavateli, a proto je svémocné zacházení se ženami, o které ve věci šlo, činem státu a je vázáno ustanovením článku 3 Základního zákona.

Tvrzení, že zákon o kolektivních smlouvách představuje delegaci zákonodárné pravomoci, bylo ale množstvím německých právníků odmítnuto jako nepodložené. Složitost vymezení případů, kdy stát přenesl na soukromé osoby uzavírající smlouvu část své zákonodárné pravomoci vedla některé právnické názory, že ústavním omezením by měly podléhat všechny smlouvy.

Mittelbare Drittwirkung

Přístup hovořící pro „přímou aplikovatelnost“ (*unmittelbare Drittwirkung*) ústavních norem na soukromoprávní vztahy se zdá být překonán pozdější judikaturou jiných německých soudů, i samotného Spolkového pracovního soudu.

Nejlépe tomu nasvědčuje rozhodnutí Spolkového ústavního soudu (*Bundesverfassungsgericht*) ve věci *Lüth* z roku 1958. Soud nižší instance rozhodl v neprospěch pana Lütha z důvodu, že porušil článek 826 občanského zákoníku (BGB)²² veřejnou kampaní proti producentovi žalující strany, který angažoval do svého nového filmu režiséra silně spojeného s nacistickou činností během války. Tato kampaň měla být příčinou finanční ztráty filmu.

Ústavní soud rozhodnutí změnil, protože dle jeho názoru nižší soud neposoudil správně poměr mezi svobodou projevu žalovaného zaručenou článkem 5 Základního zákona a finanční ztrátou a újmou na pověsti žalobce. Ústavní soud neuvedl, že by se základní práva zakotvená v ústavě přímo vztahovala na všechny soukromoprávní vztahy, ale spíše že by německé soudy měly brát v úvahu hodnoty obsažené v ustanoveních o základních právech při výkladu takových ustanovení občanského zákoníku, jako je článek 826. Podle tohoto rozhodnutí by měly německé soudy na příště zvažovat podle konkrétních okolností každého případu poměr mezi hodnotami vyjádřenými v ústavě a v různých předpisech soukromého práva.

²⁰ Článek 3:

1. odstavec: Všechny osoby jsou si před zákonem rovné.

2. odstavec: Muži a ženy mají stejná práva.

3. odstavec: Nikdo nesmí být poškozen ani zvýhodněn z důvodu svého pohlaví, předků, rasy, jazyka, vlasti a původu, své víry nebo svých náboženských a politických názorů.

²¹ *Bürgerliches Gesetzbuch* z roku 1900.

²² Článek 826 občanského zákoníku uvádí, že „kdo úmyslně poškodí jiného způsobem odporujícím dobrým mravům, je povinen mu nahradit škodu.“

Tento přístup odpovídá tomu, co němečtí právní teoretikové označují za nepřímý horizontální účinek (*mittelbare Drittwirkung*) a představuje jakýsi kompromis mezi teoriemi hájícími „čisté“ soukromé právo a principem přímé aplikace ústavních norem na soukromé vztahy (*unmittelbare Drittwirkung*). Byl také potvrzen v dalších rozhodnutích při výkladu ustanovení občanského zákoníku obsahujících pojmy jako „dobré mravy“ nebo „dobrá víra“ ve světle dalších základních práv jako je neporušitelnost svobody přesvědčení.

Z toho vyplývá, že ve svém původním významu *unmittelbare Drittwirkung* (přímý horizontální účinek) znamená, že základní ústavní práva mohou být přímo použita soudy proti jednotlivcům, zatímco podle zásady *mittelbare Drittwirkung* (nepřímý horizontální účinek) mají soudy při rozhodování v soukromoprávních věcech brát v úvahu hodnoty a principy z těchto práv vyplývající.

Drittwirkung na mezinárodní úrovni

Je jasné, že v tomto smyslu nemá cenu na mezinárodní úrovni o zásadě *Drittwirkung* v souvislosti s Evropskou úmluvou mluvit. Mechanismus založený Úmluvou nepřipouští stížnosti proti soukromým osobám a Komise takové stížnosti důsledně zamítá jako nepřipustné *ratione personae*. Soukromé spory nemohou být štrasburskými orgány přímo řešeny a *Drittwirkung* se tedy na mezinárodní úrovni nemůže ve vztahu k Evropské úmluvě uplatnit.

Jinou otázkou ovšem zůstává postavení práv a svobod Úmluvou zaručených ve vnitrostátních právních řádech. Samotná Úmluva nepředepisuje, jaké postavení jí mají jednotlivé státy přiznat ve své hierarchii právních norem, ale pouze ve svém článku 1 požaduje, aby zajistily (nebo přiznaly) v ní zaručená práva a svobody osobám podléhajícím pravomoci daného státu. To potvrdil i Soud v některých svých rozhodnutích.

Ve věci *Swedish Engine Drivers' Union*²³ si odborový svaz zastupující menšinu zaměstnanců švédské státní železnice stěžoval na porušení jejich práva podle článku 11 (svoboda sdružování). Předmětem stížnosti bylo, že svaz byl vyloučen z účasti na kolektivním vyjednávání s vedením železnic, které bylo vedeno pouze se svazem zastupujícím většinu zaměstnanců železnice. Soud konstatoval, že článek 11 nezaručuje žádnému odborovému svazu právo účasti na kolektivním vyjednávání. Svaz si též stěžoval na porušení článku 13 tím, že podle švédského práva mu nebyly k dispozici žádné jiné účinné nápravné prostředky, než žaloba ke švédskému pracovnímu soudu. K této otázce Evropský soud uvedl:

Soud poznamenává, že švédské právo nabízelo navrhovateli možnost nápravy, kterou navrhovatel navíc i využil, totiž řízení před pracovním soudem. Žaloba podaná svazem byla sice zamítnuta, ale to samo o sobě nedosvědčuje, že by tato cesta nápravy byla neúčinná. Naopak, znění rozsudku z 18. února 1972 dokazu-

²³ Rozsudek ve věci *Swedish Engine Drivers' Union proti Švédsku* z 6. února 1976, Série A, svazek 20.

je, že pracovní soud pozorně zvážil předloženou žalobu z hlediska účinného práva a vzal při tom do úvahy i mezinárodní závazky Švédska. Navíc, ani článek 13 ani Úmluva obecně nepředefisují smluvním státům způsob, jakým by měly v jejich vnitřním právu zajistit účinné provedení kterýchkoliv ustanovení Úmluvy.²⁴

Od té doby Soud konzistentně uvádí, že smluvním státům není předepsán určitý způsob, kterým by zajistily dodržování práv chráněných Úmluvou, a konkrétně, že Úmluva nevyžaduje, aby stát inkorporoval její ustanovení do svého vnitřního právního řádu. Důležité je, aby osobám v dosahu jurisdikce státu, byla zaručena chráněná práva ve své podstatě.

Mohou tedy nastat dvě situace: buď příslušný stát inkorporuje Úmluvu přímo do svého právního řádu a umožní soudům aplikovat příslušná ustanovení Úmluvy přímo na vztahy mezi soukromými osobami (*unmittelbare Drittwirkung*) nebo alespoň vykládat soukromoprávní normy ve světle těchto ustanovení (*mittelbare Drittwirkung*) anebo bude muset zajistit, aby soukromoprávní normy a jejich výklad soudy odpovídal Úmluvě a její interpretaci Evropskou komisí a Soudem pro lidská práva. Jinak by riskoval vznik své vlastní odpovědnosti podle Úmluvy.

Evropská úmluva tedy sama uznání zásady *Drittwirkung* vnitrostátními soudy nevyžaduje, ale ani mu nebrání ani v jedné z jeho zmíněných dvou forem. Judikatura Soudu pak spíše uznání tohoto principu podporuje, jak uvidíme dále.

Nicméně někteří autoři²⁵ píšící o účincích Evropské úmluvy na soukromoprávní vztahy používají uvedené pojmy v trochu jiném smyslu, než jak se objevují v pracích německých konstitucionalistů. Přímé *Drittwirkung* pro ně znamená situaci, kdy by jednotlivec mohl přímo u příslušného orgánu vymáhat svá základní práva proti jinému jednotlivci. Tady se shodují, že takový postup na úrovni Evropských orgánů není možný, což plyne z článků 19, 24, 25, 31, 32 a 50 Úmluvy. Nepřímým *Drittwirkung* Úmluvy pro ně ale je možnost vynucení respektu ustanovení Úmluvy i ve vztazích mezi jednotlivci prostřednictvím sankcionování státu, který by sám takovýto respekt nezaručil, tedy prostřednictvím principu pozitivní povinnosti státu. Je nepřímé, protože stát musí přijmout takovou právní úpravu, která dodá tomuto právu účinek.

Clapham v této souvislosti cituje z nepublikované diplomové práce D. F. Spielmanna „The Potential Applicability between Non-State Persons of the Provisions of the European Convention on Human Rights“²⁶, který rozlišuje na mezinárodní úrovni dva druhy nepřímého (*indirect*) *Drittwirkung*:

Nicméně Evropský soud a komise pro lidská práva přijaly teorii pozitivní povinnosti, a tak aplikovaly *nepřímou* Úmluvu na nestátní osoby. Evropský soud ne-

²⁴ Odstavec 50 rozsudku.

²⁵ Např. Velu, cit. d., str. 76 nebo van Dijk: Theory and Practice of the European Convention on Human Rights, str. 15.

²⁶ Clapham, cit. d., str. 181.

odmítl žádný *přímý* účinek vůči třetím osobám (horizontální účinek), ale odmítl rozhodnout o tomto problému v obecné rovině. Je tedy nyní možné, aby Soud a Komise konstatovaly odpovědnost státu na mezinárodní úrovni ve vztahu k *pří-
mému* horizontálnímu účinku? Možným řešením je, že taková odpovědnost vznikne, pokud vnitrostátní soudy neaplikují *přímo* ustanovení Úmluvy mezi nestátními osobami (*Direkte Drittwirkung* nebo *přímý* horizontální účinek), což by *nepřímo* podléhalo na mezinárodní úrovni kontrole Evropského soudu a komise („*Indirekte Drittwirkung*“ neboli *nepřímý* horizontální účinek „*Direkte Drittwirkung*“ tedy *pří-
mého* horizontálního účinku“)

Takováto debata o různých významech právního pojmu *Drittwirkung* by nás pouze zavedla k diskusi o *přímé nepřímosti* *přímosti* a *nepřímé přímosti nepřímosti*, což by k poodhalení rozsahu, v jakém se Evropská úmluva vztahuje na vztahy jednotlivců, přispělo ještě méně než málo. Proto považuji za rozumnější upustit od používání pojmu *Drittwirkung* na mezinárodní úrovni²⁷ a přejít k prozkoumání těchto vztahů ve světle ustanovení samotné Úmluvy a judikatury Komise a Soudu.

JUDIKATURA KOMISE A SOUDU

Nejkonkrétněji se k aplikaci Úmluvy na vztahy mezi soukromými osobami vyslovil Soud v některých rozhodnutích týkajících se článku 8 (právo na soukromý a rodinný život) a článku 11 (svoboda sdružování a shromažďování). To ale neznamená, že by ostatní články nemohly jednotlivce vázat. U některých z nich k tomu i směřuje judikatura štrasburských orgánů, u některých se k této problematice pouze ještě Soud ani Komise neměly možnost vyjádřit.

ČLÁNEK 8

1. Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence.
2. Státní orgán nemůže do výkonu tohoto práva zasahovat kromě případů, kdy je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.

Odstavec 1 článku 8 chrání právo jednotlivce na soukromí a rodinu, druhý odstavec stanoví jako výjimku případy, kdy toto právo může být omezeno.

²⁷ Od používání tohoto pojmu v této souvislosti upouští autoři i v mnou prostudovaných recentních publikacích – např. Janis: *European Human Rights Law* nebo Harris: *Law of the European Convention on Human Rights* – a odmítá ho ve své monografii i Clapham.

Povinnost státu nejen se zdržet chování, jež by mohlo způsobit porušení práva přiznaného prvním odstavcem, ale i přijmout taková opatření, která budou znamenat účinné prosazení tohoto práva i v soukromoprávní oblasti, byla poprvé Soudem jasně vyjádřena v rozhodnutí ve věci *Marckx proti Belgii*.²⁸

Navrhovatelkou byla belgická občanka, jež podala stížnost jednak ve vlastním zájmu jednak v zastoupení své nezletilé dcery. Stěžovala si na belgickou zákonnou úpravu ve věci (i) určení mateřství nemanželského dítěte, (ii) jeho příbuzenských vztahů a (iii) jeho dědických práv. Podle belgického práva se na nemanželské dítě hledělo jako na dítě své matky, pouze pokud ta výslovně své mateřství uznala. Pokud tak učinila, vztahovalo se uznání zpětně k datu narození. V případě manželského dítěte nebyl žádný takový úkon vyžadován; mateřství bylo prokázáno samotným povinným záznamem jména vdané ženy do rodného listu dítěte. Co se týče příbuzenských vztahů, nemanželské dítě zůstávalo i po uznání ze strany své matky v podstatě cizím ve vztahu k příbuzným svého rodiče. Obdobně i dědická práva nemanželského dítěte byla určitým způsobem omezenější než u dítěte manželského.

Soud ve svém rozhodnutí mimo jiné uvedl:

Uznání práva na respekt rodinného života prvním odstavcem článku 8 znamená, že stát zaprvé nemůže zasahovat do výkonu tohoto práva jiným způsobem než v souladu se striktními podmínkami uvedenými v odstavci 2. (...) předmětem článku 8 je „zejména“ ochrana jednotlivce proti svémocným zásahům veřejných orgánů (...) Nicméně nevyžaduje od státu pouze zdržení se takových zásahů: mimo tohoto primárně negativního požadavku může existovat pozitivní povinnost inherentní účinnému „respektování“ rodinného života.

To znamená mimo jiné, že pokud stát ve svém vnitřním právním řádu určí režim použitelný na určité rodinné vztahy, jako je vztah mezi neprovdanou matkou a jejím dítětem, musí tak učinit takovým způsobem, aby umožnil dotčeným osobám vést normální rodinný život. Tak, jak je stanoveno článkem 8, vyplývá z práva na respektování rodinného života, podle názoru Soudu, existence právních záruk v domácím právu, které by zajistily integraci dítěte do jeho rodiny od samého okamžiku jeho narození. V tomto ohledu disponuje stát různými prostředky, ale zákon, který neodpovídá tomuto požadavku porušuje první odstavec článku 8, aniž by existovalo jakékoli ospravedlnění podle druhého odstavce.(...)²⁹

O rozhodnutí ve věci *Marckx* se Soud opřel i v dalším případě týkajícím se porušení článku 8, *Airey proti Irsku*³⁰. Paní Airey tvrdila, že její manžel byl alkoholik a že jí často vyhrožoval násilím. Za útoky na ní byl odsouzen k peněžní pokutě. Paní Airey si stěžovala, že jí stát v rozporu s článkem 8 nezajistil dostupné prostřed-

²⁸ Rozsudek ve věci *Marckx proti Belgii* ze dne 13. června 1979, série A, svazek 31.

²⁹ Odstavec 31citovaného rozsudku.

³⁰ Rozhodnutí ve věci *Airey proti Irsku* cit. výše.

ky, kterými by se svého práva podle zmíněného článku mohla domoci. Podle irského práva je sice rozvod nemožný, ale soudy mohou nařídit soudní rozluku. Vzhledem k vysokým cenám za právní zastoupení si navrhovatelka nemohla dovolit právní zastoupení a pro takovéto řízení není v Irsku přiznána bezplatná právní pomoc. Z toho Soud usoudil, že navrhovatelka by se v takovém řízení octla v nevýhodě vůči svému manželovi, který by byl právně zastoupen, a tato nevýhoda by jí zabránila dovolat se účinného respektování svého práva na rodinný život.

V tomto případě nebylo právo na rodinný život chráněné článkem 8 Úmluvy přímo porušeno Irskem, ale panem Airey. Nicméně Evropský soud konstatoval, že Irsko bylo povinno zajistit účinnou ochranu tohoto práva a zabránit tak porušování tohoto práva soukromou osobou.

Soud nezkoumá, zda Irsko „zasáhlo“ do soukromého nebo rodinného života paní Airey: podstatou stížnosti není, že stát jednal, ale že opominul jednat. Nicméně přestože předmětem článku 8 je zejména ochrana jednotlivce proti svémocným zásahům veřejných orgánů, nenutí stát pouze zdržet se takových zásahů; mimo tento primárně negativní požadavek, může existovat pozitivní povinnost inherentní účinnému respektování soukromého nebo rodinného života (viz. rozsudek ve věci *Marckx* proti Belgii).³¹

V Irsku je mnoho aspektů soukromého a rodinného života upraveno zákonem. Co se týče manželství, muž a žena mají v podstatě povinnost spolu žít, ale v určitých případech mají právo požádat o nařízení soudní rozluky; to se rovná uznání skutečnosti, že ochrana jejich soukromého nebo rodinného života může někdy vyžadovat, aby jim bylo umožněno se vyvázat ze zmíněné povinnosti spolu žít.

Účinné respektování soukromého a rodinného života vyžaduje, aby Irsko umožnilo v patřičných případech účinný přístup k tomuto prostředku pro kohokoliv, kdo si přeje se k němu uchýlit. Přesto nebyl tento prostředek navrhovatelce účinně přístupný: nejsouc v postavení, kdy by se mohla odvolat k Vyššímu soudu (*High Court*), nemohla se domoci právního uznání své *de facto* rozluky od manžela. Byla proto poškozena porušením článku 8.³²

V tomto rozhodnutí Soud výslovně přiznal, že nebylo podstatné, zda samotný objekt článku 8, tedy právo na soukromý a rodinný život, byl narušen státním orgánem nebo jednotlivcem. Stát byl shledán odpovědným za to, že neposkytl reálný, skutečný „přístup k spravedlnosti“, která by zjedнала nápravu.

Soukromoprávní vztahy

Ještě zřetelněji se Evropský soud vyjádřil k otázce ochrany soukromého života v oblasti soukromoprávních vztahů ve věci *X a Y proti Nizozemí*³³, která

³¹ Viz. výše.

³² Odstavce 31–32 cit. rozsudku.

³³ Rozsudek ve věci *X a Y proti Nizozemí* z 26. března 1985, série A, svazek 91.

je většinou autorů považována za kruciální pro podporu extenzivního výkladu vztahu Úmluvy a povinností v soukromé sféře.

Tento případ se týkal šestnáctileté mentálně postižené dívky, která žila v soukromém ústavu pro podobně postižené děti. V noci, den po jejích šestnáctých narozeninách, vzbudil slečnu Y jistý pan B, synovec ředitelky ústavu, který v domě žil se svou ženou, i když tam nebyl zaměstnán. Pan B. přinutil dívku, aby ho následovala do jeho pokoje, svlékla se a měla s ním sexuální styk. To mělo pro slečnu Y traumatické následky a způsobilo jí další závažné mentální poruchy.

Otec nezletilé, pan X, podal trestní oznámení, ale trestní stíhání nebylo zahájeno, jelikož otec nebyl oprávněn takový podnět podat. Mohl by tak učinit v zastoupení své dcery, pouze pokud by ta ještě nedosáhla věku šestnáct let. Sama poškozená ovšem nemohla podnět také podat, jelikož její mentální schopnosti ji nedovolovaly pochopit význam takového úkonu a opatrovník, který by jinak v takovém případě byl oprávněn podnět podat, mohl být ustanoven pouze osobě starší dvaceti jedna let. V nizozemském právu tedy existovala mezera, která nemohla být vyplněna extenzivním výkladem v neprospěch pana B.

Evropský soud v rozsudku zopakoval svůj názor vyjádřený poprvé ve věci *Marckx proti Belgii*³⁴, že „mimo primárního negativního požadavku, mohou existovat pozitivní povinnosti inherentní účinnému respektování soukromého nebo rodinného života“, ale tentokrát ještě pokračoval dále:

Tyto povinnosti mohou zahrnovat přijetí opatření určených k zajištění respektování soukromého života i v oblasti vztahů jednotlivců mezi sebou navzájem.³⁵

To je asi nejjasnější vyjádření Evropského soudu k otázce aplikovatelnosti Úmluvy v soukromoprávních vztazích. I když se Soud přímo nevyjadřuje k rozsahu, v jakém z Úmluvy vyplývají povinnosti pro jednotlivce, jasně judikuje, že i pro soukromoprávní sféru mají ustanovení Úmluvy význam.

Na výše uvedených třech rozhodnutích Evropského soudu lze dobře sledovat vývoj jeho judikatury k pozitivní povinnosti států. Ve věci *Marckx proti Belgii* formuluje samotný princip pozitivní povinnosti státu zajistit účinné respektování práva na rodinný život, jakožto inherentní povinnosti vyplývající z článku 8 Úmluvy. O čtyři měsíce později v rozsudku týkajícím se irského institutu soudní rozluky pokládá za nerozhodné, zda to byl stát, kdo svým činem neoprávněně zasáhl do práva chráněného tímto článkem, a pro konstatování odpovědnosti státu mu stačí, že stát nezajistil účinnou ochranu tohoto práva. A konečně, ve věci *X a Y proti Nizozemí* rozšiřuje princip pozitivní povinnosti státu výslovně na opatření v oblasti vztahů jednotlivců mezi sebou samými. Stát má povinnost chránit práva jednotlivce i proti zásahům jiných soukromých osob.

³⁴ Viz výše.

³⁵ Odstavec 23 cit. rozs., kurzíva přidána.

Hranice použití článku 8 v soukromoprávních vztazích

To, že aplikace ustanovení Úmluvy v soukromoprávní oblasti má své meze, naznačuje Soud v rozhodnutí v případě *Powell a Rayner*.³⁶ Powell a Rayner si stěžovali na porušování jejich práva na respekt rodinného a soukromého života hlukem letecké dopravy z letiště Heathrow, které ovšem nebylo ani vlastněno, ani řízeno či vybudováno britskou vládou. Navrhovatelé trvali na tom, že Velká Británie měla pozitivní povinnost upravit přísněji povolenou úroveň hluku na letišti. Soud souhlasil, přes opačný názor britské vlády, že popsáný stav věcí se mohl dotknout práv navrhovatelů podle článku 8 Úmluvy. V daném případě ale Soud shledal neochotu vlády upravit přísněji úroveň hluku ospravedlněnou širokou možností úvahy (*margin of appreciation, marge d'appréciation*), jež má stát v podobných případech:

Ať už je tento případ analyzován z hlediska pozitivní povinnosti státu přijmout rozumná a přiměřená opatření k zajištění práv navrhovatelů podle prvního odstavce článku 8 či z hlediska „zásahu veřejného orgánu“, jež by musel být oprávněn v souladu s druhým odstavcem, použitelné zásady budou obdobné. V obou případech musí být brán ohled na nalezení spravedlivé rovnováhy mezi konkurujícími si zájmy jednotlivce a společnosti jako celku; a v obou případech požívá stát určité možnosti úvahy při určování prostředků k zajištění souladu s Úmluvou. (...) Dále, i ve vztahu k pozitivní povinnosti plynoucí z prvního odstavce článku 8 mohou mít cíle, jež jsou zmíněny v druhém odstavci, určitý význam pro nalezení vyžadované rovnováhy.³⁷

Judikatura k článku 8 tedy ilustruje, jak mohou štrasburské orgány *nepřímo* prozrazovat ustanovení Úmluvy do vnitrostátního soukromého práva. Zároveň rozsudek ve věci *Powell a Rayner* jasně ukazuje, že tyto zásahy do soukromoprávní oblasti nejsou neomezené. Soud a Komise musí tedy jemně balancovat mezi nutností ochrany i v určitých soukromých vztazích, ale tak, aby nezasahovaly do vztahů, které nejlépe fungují bez jakéhokoli zásahu, a do nichž by zásah mohl být spíše škodlivý než užitečný. Jak složité může být hledání hranice mezi těmito vztahy ukazuje jeden z argumentů nizozemské vlády v řízení o věci *X a Y*:

Ustanovení zakazující za jakýchkoli podmínek sexuální styky s určitou kategorií jednotlivců, kteří z důvodu nedostatečné vyspělosti, mentální zaostalosti nebo vztahu závislosti nejsou dostatečně schopní jasného úsudku v oblasti sexuálních vztahů s jinými, zbaví – do té míry, do jaké bude zákon dodržován – tyto kategorie osob jakéhokoliv sexuálního kontaktu, což může být v rozporu s jejich právem na soukromý život podle článku 8, odst. 1 Úmluvy. (...) Bylo naprosto nepřijatelné učinit tuto skupinu osob úplně „nedotknutelnou“ naprostým zákazem podpůrným tvrdými sankcemi. To by jim sice teoreticky zajistilo naprostou ochranu, ale v praxi by to mělo za následek prohloubení jejich sociálního handicapu.³⁸

³⁶ Rozsudek ve věci *Powell a Rayner proti Spojenému království* z 21. února 1990, série A, svazek 172.

³⁷ Odstavec 41 cit. rozs.

³⁸ Odstavec 51 zprávy Komise, citováno in Clapham, cit. d., str. 221.

Soud se nachází ve složité situaci, kdy musí reagovat na skutečné případy a spory, které jsou mu předkládány. Nemůže vydávat obecně závazné předpisy, ale pouze rozhodovat o existenci porušení Úmluvy. V soukromoprávní oblasti je ještě složitější určit pevné a jednoznačné hranice, kdy má stát zasáhnout ve prospěch ochrany práv jedné ze stran. Soud byl zatím vždy opatrný, aby vázal svůj rozsudek na skutečné podmínky případu a vyhnul se tak zobecnění principu zásahu veřejnoprávních orgánů do soukromoprávních vztahů. Je též zřejmé, že postup Soudu při hodnocení stupně volnosti úvahy (*margin of appreciation*) bude jiný, pokud půjde o vztah stát (veřejnoprávní subjekt) – jednotlivec než v případě vztahu soukromých osob navzájem. V prvním případě by měl Soud povolit určitou možnost úvahy v takovém rozsahu, v jakém zájmy státu nezbytně vyžadují omezení svobody, o kterou se jedná. Ve druhém případě slouží volnost úvahy státu k tomu, aby byla zajištěna ochrana práv a svobod i jiných soukromých osob. Aby tedy k striktnímu prosazování práva jednoho nedocházelo na úkor ostatních. Ospravedlněním volnosti úvahy v druhém případě je tedy spíše než respekt ke státní suverenitě, jak tomu bude zpravidla ve veřejnoprávních vztazích, ochrana lidských práv a svobod a bude tedy legitimní, aby v druhém případě byla možnost úvahy širší.

ČLÁNEK 11

1. Každý má právo na svobodu pokojného shromažďování a na svobodu sdružovat se s jinými, včetně práva zakládat na obranu svých zájmů odbory nebo vstupovat do nich.
2. Na výkon těchto práv nemohou být uvalena žádná omezení kromě těch, která stanoví zákon a jsou nezbytná v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných. Tento článek nebrání uvalení zákonných omezení na výkon těchto práv příslušníky ozbrojených sil, policie a státní správy.

Tento článek si přímo vynucuje otázku rozsahu ochrany poskytované Úmluvou proti jednání soukromých osob. Zejména zakotvení práva na odborové sdružování vyžaduje vymezení pojmů soukromý / státní zaměstnavatel a pozitivní povinnost státu zajistit výkon chráněného práva.

Odborové sdružování

V rozhodnutí z roku 1976 Soud ještě nechává otázku použitelnosti článku 11 na vztahy mezi soukromými osobami otevřenou:

Článek 11 se tedy vztahuje na „stát jakožto zaměstnavatele“ ať už jeho vztahy k zaměstnancům podléhají soukromému nebo veřejnému právu. Následkem to-

ho se Soud necítí nucen přikládat význam tomu, že v některých záležitostech se navrhovatelovy námitky zdají být namířeny jak proti Úřadu tak proti státu Švédsko jakožto držitelé veřejné moci. Zrovna tak se Soud nedomnívá, že by musel rozhodnout o aplikovatelnosti, ať už přímé nebo nepřímé, článku 11 na vztahy mezi jednotlivci *stricto sensu*.³⁹

Jasněji se Soud k otázce pozitivní povinnosti v odborových záležitostech vyjádřil až v rozsudku ve věci *Young, James a Webster*. Tento případ se týkal tří zaměstnanců British Rail (Britské železnice), kteří byli propuštěni podle smlouvy mezi zaměstnavatelem a odbory o povinném členství v odborové organizaci (tzv. *closed shop agreement*). Britská železnice uzavřela v roce 1975 s třemi odborovými organizacemi takovou smlouvu, podle které bylo podmínkou pro zaměstnání v určitých kategoriích povolání členství v jedné z těchto organizací. Navrhovatelé nesouhlasili s politikou těchto odborových organizací a do odborů nevstoupili. V roce 1976 byli propuštěni. Podle zákona o odborech a pracovních vztazích (*Trade Union and Labour Relations Act*) z roku 1974 bylo propuštění zaměstnance z důvodu jeho odmítnutí vstoupit do odborů v případě pracovního místa, jehož se týkala povinná odborová organizovanost, v souladu se zákonem.

K otázce zda byl stát odpovědný za propuštění navrhovatelů Britskou železnicí se Soud vyjádřil takto:

Podle článku 1 Úmluvy, každý smluvní stát „zajistí⁴⁰ každému, kdo podléhá [jeho] pravomoci práva a svobody uvedené v Hlavě I (...) Úmluvy“; proto, pokud k porušení jednoho z těchto práv nebo svobod dojde následkem nedodržení této povinnosti při přijímání vnitrostátní právní úpravy, vzniká odpovědnost státu za takové porušení. Přestože bezprostřední příčinou událostí, jež vyvolaly tento případ, byla dohoda mezi Britskou železnicí a odbory z roku 1975, bylo to vnitrostátní právo účinné v té době, které uznalo za zákonné jednání, proti kterému navrhovatelé vznášejí námitky. Tím je založena odpovědnost žalovaného státu za jakékoliv následné porušení Úmluvy na tomto základě. Tudíž ani není důvod zkoumat, zda, jak tvrdili navrhovatelé, může být stát odpovědný, protože by měl být považován za zaměstnavatele, nebo protože Britská železnice jím byla řízena.⁴¹

Tento odstavec je dle mého názoru velice důležitý. Soud v něm výslovně uznává, že článek 11 Úmluvy byl bezprostředně porušen Britskou železnicí, ale nepovažuje za nutné zkoumat její postavení a tedy přičitatelnost jejího jednání státu. To se ovšem rovná uznání, že se tento článek vztahuje i na vztahy mezi zaměstnancem a soukromým zaměstnavatelem, a že stát bude shledán odpovědným, pokud dodržování tohoto ustanovení i v takovémto soukromoprávním vztahu nezajistí.

³⁸ Rozsudek ve věci *Swedish Engine Drivers proti Švédsku* z 6. února 1976, série A, svazek 20, str. 14.

⁴⁰ K otázce použití slova „přiznavat“ v českém překladu viz. výše.

⁴¹ Rozsudek ve věci *Young, James a Webster proti Spojenému království* z 13. srpna 1981, série A, svazek 44, odst. 49.

Jiným případem, kdy Soud potvrdil, že článek 11 chrání jednotlivce i proti zásahům jiných soukromých osob, bylo rozhodnutí ve věci *Plattform Ärzte*.⁴²

V prosinci 1980 se sdružení lékařů nesouhlasících s legalizováním umělého přerušení těhotenství *Plattform Ärzte für das Leben* rozhodlo uspořádat demonstraci v Stadl-Paura. Poté, co byla demonstrace řádně ohlášena učinily příslušné orgány státu opatření, aby byla zajištěna přítomnost policie podél předpokládané trasy pochodu. Organizátoři ale měli strach z proti-demonstrace a rozhodli se těsně před zahájením pochodu změnit trasu. Policejní orgány proti tomu neměly námitek a poskytnutí ochrany neodmítly. Nicméně demonstrace byla narušena oponenty, kteří křičeli a házeli na účastníky vejce a trsy trávy. Policie zasáhla, aby oddělila znesvářené skupiny až když hrozilo, že vypukne fyzické násilí. Sdružení pořádající demonstraci podalo proti postupu policie stížnost k ústavnímu soudu, která však byla prohlášena za nepřijatelnou. Trestní řízení, jež bylo zahájeno proti některým protidemonstrantům, bylo krátce nato zastaveno státním zástupcem.

1. května 1982 uspořádalo sdružení další demonstraci, tentokrát v Salzburku. Ta byla též narušována protidemonstrací, kterou policie rozpustila až v závěru. Ve svém podání k Evropskému soudu si sdružení lékařů stěžovalo, že jeho demonstracím nebyla poskytnuta náležitá policejní ochrana a tím byl porušen mimo jiné článek 11 Úmluvy.

K možnosti vzniku odpovědnosti státu za porušení práva na demonstraci jinými soukromými osobami se Soud vyjádřil takto:

Demonstrace může rozzlobit nebo urazit osoby, které nesouhlasí s myšlenkami nebo argumenty, které má prosazovat. Účastníkům ale musí být umožněno demonstrovat, aniž by se museli obávat, že budou fyzicky napadáni svými oponenty; takové obavy by mohly odradit sdružení nebo jiné skupiny podporující společné myšlenky nebo zájmy od otevřeného vyjadřování svých názorů ke kontroverzním otázkám dotýkajícím se společnosti. V demokratické společnosti se nemůže právo na proti-demonstraci rozšířit do bránění výkonu práva na demonstraci.

Skutečně účinná ochrana svobody pokojného shromažďování nemůže být tedy omezena na pouhou povinnost státu nezasahovat; čistě negativní pojetí by nebylo slučitelné s objektem a účelem článku 11. Jako článek 8 i článek 11 občas vyžaduje, aby byla přijata pozitivní opatření i v oblasti vztahů mezi jednotlivci, je-li toho třeba (viz *mutatis mutandis* rozsudek ve věci X a Y proti Nizozemí).⁴³

Dále Soud konstatoval, že i přes tuto povinnost státu, není možné zaručit pokojný průběh demonstrace absolutně. Stát odpovídá za to, že přijme nezbytná opatření, ne za výsledek, kterého tím bude dosaženo. V daném případě Soud dospěl

⁴² Rozhodnutí ve věci *Plattform Ärzte für das Leben proti Rakousku* ze dne 21. června 1988, série A, svažek 139.

⁴³ Odstavec 32 rozsudku.

k závěru, že rakouské orgány přijaly nezbytná opatření a že tedy k porušení článku 11 nedošlo.

JINÉ POVINNOSTI STÁTU V SOUKROMÝCH VZTAZÍCH

Kromě článků 8 a 11 existuje judikatura Evropského soudu a komise pro lidská práva i k jiným článkům, kde tyto orgány naznačují možné rozšíření povinností plynoucích z Evropské úmluvy i na jiné subjekty, než smluvní státy.

Vydání do cizího státu

Zajímavý je z tohoto hlediska případ *Soering*, ve kterém šlo o možné porušení práv chráněných Úmluvou státem, který nebyl smluvní stranou Úmluvy. Postavení takového státu je v podstatě ještě slabší, než postavení jednotlivce; neplynou mu totiž z Úmluvy žádná materiální práva a nemůže ani žádným způsobem zasahovat do řízení před štrasburskými orgány. Samozřejmě, stejně jako v případě, kdy je Soud nucen zvažovat povinnosti soukromých osob, ani v tomto případě nemohl Soud a Komise rozhodovat o přímé odpovědnosti nesmluvního státu. Odpovědným by i v tomto případě byl smluvní stát, který ovšem sám do práva jedince chráněného Úmluvou přímo nezasáhl.

Pan Soering, německý občan byl držen ve vazbě ve Velké Británii, kde čekal na vydání do Spojených států, kde měl stanout před soudem za vraždu spáchanou ve státě Virginie. Pan Soering, společně se svou přítelkyní plánovali vraždu rodičů této přítelkyně a po hádce s nimi je pořežali a pobodali nožem. Oba rodiče následkům zranění podlehli a Soering se svou přítelkyní byli obviněni z vraždy. Soeringovi bylo v té době 18 let a znalecký posudek psychiatra poukazyval na jeho snadnou ovlivnitelnost v době vraždy a přehnaný vliv, který na něj měla jeho přítelkyně Haysom. Ta byla vydána do Spojených států a odsouzena za účast na vraždě svých rodičů k trestu odnětí svobody na devadesát let.

Na žádost Spojených států o vydání Soeringa odpověděla britská strana žádostí, aby Spojené státy zaručily nebo, pokud by to nebylo možné, alespoň přislíbily, že trest smrti nebude vykonán. Tato žádost byla vyřízena kladně.

Britský státní sekretář vydal příkaz k předání Soeringa Spojeným státům, ale Soering nebyl převezzen, jelikož se odvolal k Evropské komisi pro lidská práva a ta vydala předběžné opatření v souladu s článkem 36 svých procesních pravidel. Soering tvrdil, že „fenomén koridoru smrti“, kterému by mohl být vystaven ve státě Virginie představoval nelidské a ponižující zacházení. Velká Británie odporovala, že článek 3 by neměl být vykládán tak, že zakládá odpovědnost za činy, k nimž dojde mimo její jurisdikci. Uváděla, že vydání uprchlíka nemůže spadat pod ustanovení článku 3, který zakazuje „podrobování“ (*subjecting*) kohokoliv mučení, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu.

Soud argument Velké Británie odmítl. Nicméně je třeba poznamenat, že odpovědnost Velké Británie v tomto případě plyne ze zvláštní povahy článku 3. Zprve Soud podtrhl důležitost výkladu Úmluvy tak, aby její ochrana byla „praktická a účinná“. Soud poté vysvětlil zvláštní povahu článku 3: není možné odstoupení podle článku 15, obdobná ustanovení mohou být nalezena v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech (1966) a v Americké úmluvě o lidských právech (1969). Soud poukázal na preambuli Evropské úmluvy, kde se zmiňuje „společné dědictví politických tradic, ideálů, svobody a právního státu“ vlád evropských států. Soud z toho vyvozuje, že v Evropské úmluvě je inherentní právo nebýt vydán tam, kde jsou podstatné důvody věřit, že by vydaná osoba byla podrobena mučení. Soud pokračoval:

Tato inherentní povinnost nevydat se také vztahuje na případy, v nichž by utečencovi hrozilo v přijímajícím státě nebezpečí vystavení nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu zakázanému článkem 3.⁴⁴

Soud dospěl k názoru, že za specifických podmínek případu hrozilo navrhovateli nebezpečí, že budou porušena jeho práva chráněná článkem 3 a že podmínky, za jakých by navrhovatel byl případně držen v chodbě smrti, přesahují minimální úroveň závažnosti zacházení porušujícího tento článek. Soud se tedy vyslovil v tom smyslu, že Spojené království by bylo odpovědné za porušení článku 3, pokud by byl Soering do Spojených států vydán.

Soering též namítal možné porušení článku 6, odstavec 3, písmeno c) Úmluvy tím, že by mu ve Virginii nebyla dostupna právní pomoc. Soud takovou možnost připustil:

Soud nevyklučuje, že rozhodnutím o vydání může být výjimečně dotčeno ustanovení článku 6, pokud utečencovi byl nebo by hrozilo odmítnutí spravedlivého procesu v žádající zemi.⁴⁵

Za daných podmínek ale nedospěl k názoru, že by takové nebezpečí hrozilo.

Pro úplnost dodejme, že Soering byl nakonec do Spojených států vydán. Po výměně diplomatických nót se Spojené státy zavázaly, že Soering nebude stíhán pro čin, za nějž by mu hrozil trest smrti.

Z rozsudku jasně vyplývá, že stát – smluvní strana Úmluvy může být odpovědný za jednání jiného (nesmluvního) státu, které je v rozporu s článkem 3, a případně za zvláštních okolností i s článkem 6, pokud takovému jednání mohl zabránit.

I když Soering namítal, že mu hrozí nebezpečí násilí a sexuálního zneužívání pro jeho věk, barvu pleti a národnost od jiných vězňů – tedy soukromých osob, Soud nepovažoval za nutné se tímto nebezpečím zabývat. Pro možné porušení článku 3 stačilo nebezpečí psychického týrání plynoucí z uvěznění v chodbě smrti orgány cizího státu. Přesto sledujeme-li logiku rozhodnutí, kdy Velká Británie

⁴⁴ Odstavec 88 rozsudku.

⁴⁵ Odstavec 113 rozsudku.

má být odpovědná za to, že připustila, aby mimo dosah její pravomoci (jurisdikce) byla fyzická osoba podrobena zacházení v rozporu s Úmluvou orgány cizího státu, zdá se být pravděpodobné, že taková odpovědnost by mohla být založena, i pokud by takové nebezpečí hrozilo ne od orgánů cizího státu, ale jiných soukromých osob, například teroristické skupiny.

Takovýto přístup ostatně potvrdila i komise ve svém rozhodnutí z 3. května 1983.

Vydání určité osoby může být za určitých výjimečných podmínek v rozporu s Úmluvou, zejména článkem 3, pokud existují vážné důvody věřit, že tato osoba bude v přijímajícím státě podrobena zacházení zakázanému tímto článkem. Tak tomu může být i pokud nebezpečí nehrozí ze strany veřejných orgánů za jejichž jednání je přijímající stát odpovědný.⁴⁶

Zajímavé na tomto případě je, že šlo o tureckého občana jménem Althun, který měl být vydán do Turecka, tedy jiného smluvního státu Evropské úmluvy. Navrhovatel byl v Turecku politicky aktivní a v roce 1978 založil v Ankaře Sdružení revolučních středoškolských studentů (Liseli Devrimci Genclik Dernegi). Od roku 1970 byl také členem zakázané koalice DEV-GENC. V roce 1980 proti němu bylo zahájeno řízení v souvislosti se založením Sdružení revolučních středoškolských studentů a on uprchl z Turecka. V roce 1982 požádal Interpol v Ankaře německé úřady, aby Althuna zadržely a vydaly do vlasti. V té době byl hledán pro navádění k vraždě ministra cel. Navrhovatel požádal o politický azyl v Německu, ale německé soudy nenašly žádný důvod, který by bránil jeho vydání.

Komise ve svém rozhodnutí o přípustnosti stížnosti zdůrazňuje, že toto rozhodnutí neznamená odsouzení Turecka (jako jiného členského státu Rady Evropy) za politické pronásledování:

V této souvislosti Komise zdůrazňuje, že pouze existence objektivního nebezpečí vydávané osobě může být vzata do úvahy. Závěr, že takové nebezpečí existuje, neznamená nutně odpovědnost vlády státu žádajícího extradici. Komise vzala navíc v případech vyhoštění ohled na nebezpečí nepřicházející od orgánů státu přijímajícího dotčenou osobu.

Tělesné tresty na britských školách

Jinou oblastí, kde může být stát shledán odpovědným za porušení Úmluvy soukromou osobou, jsou stížnosti na tělesné tresty v britských nezávislých školách. Britský školský systém je ve Štrasburku znám svými tělesnými tresty pro žáky, jež se nějakým způsobem proviní.

⁴⁶ Rozhodnutí Komise o přípustnosti stížnosti 10308/83 ve věci *Althun proti SRN*, D. & R. svazek 36, str. 209.

Po rozsudku ve věci *Campbell a Cosans*⁴⁷ změnila britská vláda právní úpravu trestání pouze na státních školách, přičemž se opřela o část výroku Soudu ve jmenovaném rozsudku:

stát přijal odpovědnost za utváření obecné [vzdělávací] politiky a školy navštěvované dětmi navrhovatelů byly státními školami. Kázeň je integrální, dokonce nezbytnou částí jakéhokoliv vzdělávacího systému, z čehož vyplývá, že funkce přijaté státem ve Skotsku se musí vztahovat i na obecné otázky kázně.⁴⁸

Britská vláda si odkaz Soudu na to, že děti navrhovatelů navštěvovaly státní školu, vyložila tak, že vylučuje možnost použití ustanovení Úmluvy na obdobné případy v soukromých školách. Je pravda, že není zcela jasné proč Soud ve svém rozsudku zdůrazňuje fakt, že děti navštěvovaly státní školu. Ale na druhé straně, první část citované věty, která odkazuje na odpovědnost státu při utváření obecné vzdělávací politiky, svědčí ve prospěch doktríny formulované v rozsudku ve věci *Young, James a Webster*, podle které „to bylo vnitrostátní právo účinné v příslušné době, které umožnilo zacházení, na které si navrhovatel stěžuje. Odpovědnost státu za jakékoliv porušení Úmluvy tak vyplývá z tohoto základu.“⁴⁹ K tomuto výkladu se přiklonila Komise ve věci *Y proti Spojenému království*⁵⁰.

Navrhovatele, patnáctiletého chlapce, srazil k zemi jeho spolužák, který pronásledoval jiného žáka školy. Následujícího dne počáral navrhovatel chlapci, který ho povalil, desky sešitu. Ten to ohlásil řediteli školy. Ředitel školy potrestal navrhovatele, který už dříve druhého chlapce šikanoval. Navrhovatel byl potrestán čtyřmi ranami rákoskou přes kalhoty. Navrhovatelovi rodiče dali podnět policii, která se rozhodla stíhání nezahájit. Poté rodiče neúspěšně vymáhali odškodné i v občansko-právním řízení.

V řízení před Komisí navrhovatel namítal, že trest, kterému byl podroben, představoval institucionalizované násilí a byl proto v rozporu s článkem 3. Komise považovala trest za tak vážný, že dosáhl minima nezbytného pro porušení článku 3 a dále uvedla: „taková zranění mladistvému chlapci jsou nepřijatelná bez ohledu na to, kým byl trest vykonán, rodiči nebo učitelem. Komise nevidí žádnou omluvu pro takovéto zacházení s navrhovatelem.“ Komise tedy vztáhla násilí k trestu, ne k trestajícímu. Odpovědnost státu vznikla tím, že anglický právní systém dovolil takovéto zacházení a neposkytl proti němu žádnou možnost nápravy. Případ nakonec vyústil do smírného urovnání.

⁴⁷ Rozsudek ve věci *Campbell a Cosans proti Spojenému království* ze dne 25. února 1982, série A, svazek 48. Navrhovatelé byli rodiče, kteří si stěžovali na používání tělesných trestů ve skotských státních školách, které navštěvovaly jejich děti. V daném případě Soud neshledal porušení článku 3, ale pouze článku 2 Prvního dodatkového protokolu, který zaručuje právo na vzdělání. Soud dospěl totiž k závěru, že právo navrhovatelů na respektování jejich „filozofického přesvědčení“ při vzdělávání dětí bylo porušeno systémem tělesných trestů ve skotských školách.

⁴⁸ Odstavec 34 rozsudku.

⁴⁹ Rozsudek ve věci *Young, James a Webster proti Spojenému království* z 26. června 1981, série A, svazek 44, odstavec 49. Viz výše.

⁵⁰ Zpráva Komise ve věci *Y proti Spojenému království* ze dne 8. října 1991, stížnost 14229/88, uvádí Clapham, cit. d., str. 202.

Nakonec se k otázce trestání na soukromých školách vyslovil jasně Evropský soud ve věci *Castello-Roberts*.⁵¹ Navrhovatel, Jeremy Castello-Roberts, navštěvoval nezávislou internátní školu v Barnstaplu. Za kázeňské přestupky se na škole udělovaly důtky, za pět takových důtek byl provinilec tělesně potrestán. Navrhovatel obdržel pátou důtku 3. října 1985 za mlučení na chodbě a byl potrestán třemi „ranami“ teniskou s gumovou podrážkou přes kalhoty. Ze strany navrhovatele bylo ve Štrasburku namítáno, že výprask ho silně rozrušil a změnil ho ze sebevědomého, otevřeného sedmiletého chlapce na nervózní a asociální dítě. Tím mělo být Spojené království odpovědné za porušení článků 3 a 8 Úmluvy.

Nejdříve se Soud vypořádal s otázkou odpovědnosti státu za jednání ředitele soukromé školy:

Soud soustavně konstatoval, že odpovědnost státu vzniká, je-li porušeno některé z práv a svobod určených Úmluvou následkem toho, že stát nedostál své povinnosti podle článku 1 zajistit (*secure*) tato práva a svobody ve svém vnitřním právu každému, kdo podléhá jeho jurisdikci (viz. *mutatis mutandis* rozsudek ve věci *Young, James a Webster proti Spojenému království* z 13. srpna 1981, série A, č. 44, str. 20, odst. 49⁵²). (...) Soud souhlasí se navrhovatelem, že Stát se nemůže zbavit odpovědnosti přenesením svých povinností na soukromé osoby nebo jednotlivce (viz *mutatis mutandis* rozsudek ve věci *Van der Mussele proti Belgii* z 23. listopadu 1983, série A, č. 70, str. 14–15, odst. 28–30).

Z toho vyplývá, že v tomto případě, který se vztahuje na konkrétní oblast školní kázně, je jednání, jež je předmětem stížnosti, i když bylo činem ředitele nezávislé školy, nicméně takové povahy, že může vyvolat odpovědnost Spojeného království podle Úmluvy, pokud se prokáže jako neslučitelné s článkem 3 nebo 8 či s oběma.⁵³

Soud poté dospěl k závěru, že trest, kterému byl navrhovatel podroben nedosáhl minimální úrovně závažnosti, aby spadl pod ustanovení článku 3, ani nezanechal nepříznivé následky na fyzickém nebo duševním zdraví navrhovatele, aby porušil článek 8.

Rozhodující je ale jasné vyjádření Soudu v tom smyslu, že i jednání nezávislých škol, tedy soukromých osob, může být štrasburskými orgány považováno za porušení Úmluvy a být přičítáno státu.

Z výše uvedených rozhodnutí Evropského soudu a komise pro lidská práva jednoznačně vyplývá, že k porušení Evropské úmluvy může v určitých případech dojít nejen zásahem státu či veřejných orgánů, tedy osob, jejichž jednání se obvyčně státu přičítá v oblasti odpovědnosti v mezinárodním právu, ale i jednáním soukromých osob, pakliže stát neprojevil dostatečnou snahu jednání těchto osob porušujícímu Úmluvu zabránit.

⁵¹ Rozsudek ve věci *Jeremy Castello-Roberts proti Spojenému království* ze dne 23. března 1993.

⁵² Viz výše.

⁵³ Odstavce 26–28 rozsudku.

Článek 17

Jiným případem, kdy se štrasburské orgány budou vyslovovat k otázce porušení práv a svobod chráněných Úmluvou, je ochrana před zneužitím Úmluvy podle článku 17. V těchto případech již nepůjde o odpovědnost státu vzniklou z nesplnění jeho pozitivní povinnosti, ale o ztrátu určitých práv jednotlivců podle Úmluvy.

Článek 17 zní:

Nic v této Úmluvě nemůže být vykládáno tak, jako by dávalo státu, skupině nebo jednotlivci jakékoli právo vyvíjet činnost nebo dopouštět se činů zaměřených na zničení kteréhokoli ze zde přiznaných práv a svobod nebo na omezování těchto práv a svobod ve větším rozsahu, než to Úmluva stanoví.

17. srpna 1956 německý Spolkový ústavní soud prohlásil Německou komunistickou stranu za protiústavní a rozpustil ji. Proti tomuto rozhodnutí byla podána stížnost u Komise na porušení článků 9, 10 a 11 Úmluvy (svoboda myšlení, projevu a sdružování).⁵⁴ Komise konstatovala, že cílem Německé komunistické strany bylo zavést ve společnosti komunistický systém prostřednictvím proletářské revoluce a diktatoriát proletariátu, což by znamenalo popření celé řady práv a svobod obsažených v Evropské úmluvě lidských práv.

Komise došla k závěru, že organizace a cíle Německé komunistické strany představovaly „činnost“ popsanou v článku 17, a že se tedy Německá komunistická strana nemohla dovolávat článků 9, 10 nebo 11. Z toho vyplývá, že Německá komunistická strana (osoba oddělená od státu) musí respektovat práva přiznaná Úmluvou nebo může být rozpuštěna.

V jiné stížnosti⁵⁵ předložené předsedou a místopředsedou rasistické politické strany (Nederlande Volks Unie) Komise opět užíla článek 17. V jistém pamfletu určeném k distribuci navrhol předseda této strany, aby z Nizozemí byli vyhnáni všichni nebílí a zahraniční dělníci. Předseda byl nizozemskými soudy odsouzen k trestu odnětí svobody za podněcování rasové nenávisti. Předseda a místopředseda strany podali ke Komisi stížnost na porušení jejich svobody projevu chráněné článkem 10 a na odmítnutí jejich kandidátní listiny Ústřední volební komisí v Amsterdamu a Haagu, čímž měl být porušen článek 3 Prvního protokolu. Komise prohlásila, že vzhledem k článku 17 byly stížnosti neslučitelné s ustanoveními Úmluvy. Rasová diskriminace je zakázána Úmluvou společně články 14 a 3. Ti, kdo se snaží potlačit právo nebýt utlačován na základě rasy, se nemohou dovolávat práv zaručených Úmluvou.

⁵⁴ Stížnost 250/57, *Kommunistische Partei Deutschlands v. SRN* (1955–7) I Yearbook 223.

⁵⁵ Stížnosti 8348/78 a 8406/78, *Glimmerveen and Hagenbeek v. Nizozemí* (1980) 18 D&R 187.

Nicméně článku 17 se Komise dovolává pouze proti osobám soukromého práva, které se snaží dovolat Úmluvy k ohrožení práv a svobod přiznané Úmluvou. Jsou-li cíl navrhovatele a práva, jichž se dovolává, oddělené, není článek 17 relevantní. Tak ve věci *Lawless proti Irsku*⁵⁶ tvrzený podíl navrhovatele na aktivitách IRA ho nezabavovala jeho práva dovolávat se článku 5 (osobní bezpečnost) a 6 (právo na spravedlivý proces).

Článek 17 tak ukládá povinnost respektovat ustanovení Úmluvy osobám, které by se chtěly dovolávat ochrany Úmluvy a umožňuje státu přijmout i diskriminační opatření, jež by jinak porušovala Úmluvu, má-li jimi být zabráněno porušování jiných ustanovení Úmluvy.

Práva jiných

Úmluva může být proti samotným navrhovatelům použita i podle jiných článků. Články 8, 9, 10, 11 a článek 2 čtvrtého protokolu odkazují na omezení práv přiznaných těmito články, pokud je takové omezení „v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu (...) ochrany práv a svobod jiných.“

Ve věci *Groppera Radio AG a jiní*⁵⁷ byla navrhovatelem švýcarská společnost vysílající z Pizzo Groppera, italské hory poblíž švýcarských hranic. Vysílání, které sestávalo z hudby, informací, a reklam bylo rozšiřováno prostřednictvím kabelové sítě ve Švýcarsku. V roce 1984 zakázalo švýcarské federální nařízení švýcarským kabelovým společnostem přebírání vysílání, které neodpovídalo mezinárodním telekomunikačním normám. Když měl Evropský soud lidských práv rozhodovat o zásahu vlády, přijal, mezi jiným, že nařízení sledovalo zákonný cíl „ochranu práv jiných“, jelikož mělo zajistit pluralismus informací regulací spravedlivého rozdělení vysílacích frekvencí. Tento rozsudek potvrzuje, že navrhovatelům může být odmítnuta ochrana Úmluvou, i pokud jejich činnost ohrožuje „práva jiných“.

I pokud se slova „práva jiných“ v dotčeném článku přímo nevyskytují, odmítla Komise navrhovateli určité právo z důvodu, že byl povinen respektovat jiné právo zaručené Úmluvou. Německý právník, který byl povinen poskytnout právní radu, požadoval zálohu na svůj honorář. Když mu byla odmítnuta stěžoval si u Komise na porušení článku 4, odst. 2 (od nikoho se nebude vyžadovat, aby vykonával nucené nebo povinné práce). Komise odpověděla následujícím způsobem:

Úmluva samotná uznává nezbytnost poskytování bezplatné právní pomoci (viz článek 6, odst. 3, písm. C). Je tedy jasné, že povinností praktikující právníka vykonávat úkoly jako právní poradce, za které obdrží přiměřenou odměnu, nemůže být nikdy považováno za nucenou nebo povinnou práci ve smyslu článku 4, odst. 2 Úmluvy.⁵⁸

⁵⁶ Rozsudek ve věci *Lawless proti Irsku* z 1. července 1961, série A, svazek 3.

⁵⁷ Rozsudek ve věci *Groppera Radio AG a jiní proti Švýcarsku* z 28. března 1990, Série A, svazek 173.

⁵⁸ Stížnost 7641/76, *Xa Y v. SRN* (1978) 10 D&R 224.

Předchozí přehled judikatury Soudu a Komise ukazuje, že za určitých podmínek mohou mít osoby soukromého práva povinnosti podle Úmluvy a že tyto povinnosti mohou vést i ke ztrátě navrhovatelova práva dovolávat se ochrany Úmluvy před Evropskou komisí a soudem pro lidská práva. Tyto případy ukazují, že práva ohrožující činnosti osob soukromého práva nejsou izolována od ustanovení Úmluvy. Samozřejmě, soukromé skupiny nejsou ve Štrasburku žalovány, ale štrasburské orgány musí zvažovat, do jaké míry tyto soukromé skupiny mají povinnost respektovat práva zaručená Úmluvou. Tento závěr je důležitý ze dvou hledisek. Zaprvé, Komise a Soud přiznávají teoretickou možnost, že soukromé skupiny mají povinnost dodržovat ustanovení Úmluvy, a zadruhé case-law vztahující se k tomuto problému může být důležité pro vnitrostátní soudy, pokud budou rozhodovat o žalobách směřujících přímo proti osobě soukromého práva.

APPLICABILITY OF THE EUROPEAN CONVENTION FOR THE PROTECTION OF HUMAN RIGHTS AND FUNDAMENTAL FREEDOMS IN THE PRIVATE SPHERE

Summary

The application of the European Convention on violations of human rights by private individuals goes seemingly against traditional conceptions of international law which do not recognize individuals as subjects but only objects of international rules. However, a recent history of international law shows several examples of individuals rights and obligations set forth directly in different international instruments.

Since the beginning of the twentieth century, individuals have been appearing before international courts and after the World War II they were even sued, and found guilty, for violations of international law. Different international instruments concerning the protection of human rights specifically also mention obligations of individuals toward the society and each other.

Scholars examining the jurisprudence of the organs of the European Convention often use the terms „Drittwirkung“ and „positive obligation“. The so-called „Drittwirkung“ is a concept developed in the German constitutional theory according to which German courts should take in consideration provisions of the Basic Law even when deciding in cases concerning only private parties.

Such a concept is obviously inapplicable in proceedings before the European Court and Commission which may only accept petitions against the State parties to the Convention and may thus never decide directly in disputes between private parties. For this reason the use of the term „Drittwirkung“ in connection with the European Convention may be misleading.

Nevertheless, the organs of the Convention may be concerned by violations of the rights and freedoms guaranteed by the Convention by private individuals under certain conditions. This happens when the Court finds that a State party has violated its so-called „positive obligation“ not only to refrain from any acts violating the guaranteed rights and freedoms but also to secure that such rights and freedoms are not violated by other entities, including private parties.

The development of this concept can be followed in the jurisprudence concerning mainly Articles 8 and 11 of the European Convention but the State's positive obligation can be found in other provisions of the Convention too.

Another example of situations in which the Strasbourg organs must examine whether a private party violated provisions of the European Convention ensues directly from Article 17 of the Convention. This provision protects against misuse of the Convention by individuals who themselves do not respect others rights and freedoms guaranteed by the Convention.

The jurisprudence of the European Court and Commission shows that despite the traditional views of the international law, international rules can be in certain cases applicable directly in the private sphere and that private individuals should be, in a certain extend, regarded as subjects of the international law.

SEZNAM LITERATURY

- BROWNLIE, I.: *Principles of Public International Law*, 4. vydání, Clarendon Press, Oxford, 1990
- CLAPHAM, A.: *Human Rights in the Private Sphere*, Clarendon Press, Oxford, 1993
- DRZEMCZEWSKI, A.: *The Domestic Application of the European Convention as European Community Law*, 30 ICLQ 118, 1981
- HARRIS, D. J., O'BOYLE, M., WABRICK, C.: *Law of the European Convention on Human Rights*, Butterworths, London, 1995
- HARRIS, D. J.: *Cases and Materials on International Law*, 3. vydání, Sweet&Maxwell, London, 1983
- HORAN, M. J.: *Contemporary Constitutionalism and Legal Relationships between Individuals*, 25 ICLQ 848, 1976
- HÝBNEROVÁ, S.: *Evropská ochrana lidských práv – základní dokumenty*, Praha, 1992
- JANIS, M. W., KAY, R. S., BRADLEY, A. W.: *European Human Rights Law – Text and Materials*, Clarendon Press, Oxford, 1995
- LEWAN, K. M.: *The Signifikance of Constitutional Rights for Private Law: Theory and Practice in West Germany*, 17 ICLQ 571, 1968
- PETTITI, L. E. et autres: *La Convention Européenne des Droits de l'Homme – Commentaire article par article*, Paris, 1995
- POTOČNÝ, M.: *Mezinárodní právo veřejné – zvláštní část*, Praha, C. H. Beck, 1996
- ŠTURMA, P.: *Úvod do Evropského práva ochrany lidských práv*, Praha, UK, 1994
- VAN DIJK, P., VAN HOOF, G. J. H.: *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, Kluwer, 1990
- VELU, J., ERGEC, R.: *La Convention Européenne des Droits de l'Homme*, Bruylant, Bruxelles, 1990